

**SZLÁV KULTÚRÁK, IRODALMAK
ÉS NYELVEK**

TANULMÁNYKÖTET

SZERKESZTETTE
Urkom Aleksander

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2017

A KIADVÁNY TÁMOGATÓI
Pomáz Város Önkormányzata
Pomázi Szerb Nemzetiségi Önkormányzat
Terézvárosi Szerb Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK
Horváth Futó Hargita
Láncz Irén

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztő

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-924-9

TARTALOM

URKOM ALEKSANDER	
Előszó	7
CSÁSZÁRI ÉVA	
Családnév magyarosítások Répáshután	9
DUDÁS ELŐD	
Magyar hatás a 16. századi kaj-horvát helyesírásban	19
DUDÁS MÁRIA	
Színesen szólnak a magyar és bolgár frazémák.....	29
FEDOSZOV OLEG	
Szláv jövevényfrazémák Bárdosi Vilmos új szótárában (magyar-szláv frazeológiai párhuzamok)	47
ISTVÁN ANNA	
Jozef Ignác Bajza és Faludi Ferenc	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA	
A mindennapok csapdájában. Egzisztenciális elemek Karel Čapek és Milan Kundera válogatott elbeszéléseiben	77
KISS SZEMÁN RÓBERT	
A nemzeti emblematizmus sajátosságai Kollár <i>Szlávia</i> <i>leányában</i> némely szerb (illír) példa alapján	89
LUKÁCS ISTVÁN	
Miroslav Krleža és a film.....	103

LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA

Küzmics István Újszövetség-fordításának lehetséges magyar mintái113

MENYHÁRT KRISZTINA

A bolgár nemzetiség nyelvi helyzete a demográfiai és a nyelvészeti kutatások tükrében.....127

PAVIČIĆ MLADEN

Esterházy Péter *A szív segédigéi* című regényének két, Jože Hradil által készített fordítása145

URKOM ALEKSANDER

Modern technológiák az idegen nyelv oktatásában163

VIG ISTVÁN

Pünkösöd, barát, mise, ádvent

Megjegyzések a magyar keresztény terminológia néhány szavának eredetével kapcsolatban177

ZSILÁK MÁRIA

Az alföldi szlovákság szerb kapcsolatai189

Az alföldi szlovákság szerb kapcsolatai

ZSILÁK MÁRIA

Autorka pertraktuje problematiku na podklade písomných pamiatok uchovaných na dolnozemských slovenských jazykových ostrovoch. Vychádza z Haanovej monografie, ktorá uvádza materiál o povstaní Pera a počínaní jeho vojska v békéško-čanádskom priestore. Na základe lapsusu v texte poukáže na to, že Kollár v svojich Národných spievankách zverejnil verš, ktorý vznikol neskôr. Pokračuje predstavením činnosti a kultúrnohistorickými súradnicami evanjelických farárov, ktorí boli významnými osobnosťami v tomto regióne. Venuje pozornosť veľkorodine Kutlíkocov, ktorej členovia pôsobili na historickej enkláve, ktorej jednotlivé časti dnes pripadajú Rumunsku a Srbsku. Aj cez osobné kontakty, zásluhou tejto rodiny sa mohli pestovať slovensko-srbské kontakty, podľa všetkého jej členovia majú zásluhy aj v posilňovaní povedomia slovenskej spolupatričnosti. Jedným z príkladov na tento jav je spojenie sa Srbov a Slovákov pri voľbe Eugena Paulinyho – Tótha za poslanca do Uhorského snemu. Nakoniec autorka cituje texty v tematike uvedenej v názve príspevku z domácej kroniky Bánhedešana Štefana Chovanca, ktorý bojoval v prvej svetovej vojne v Bosnii.

A szerző főképp a Dél-kelet alföldi történelmi szlovák nyelvszigeten megőrzött nyelvmélekekre támaszkodva fejti ki a problematikát. Haan Lajos írásá alapján mutatja be a Pero-féle felkelést megőrkítő békéscsabai szóbeliségben és a szakirodalomban fennmaradt visszaemlékezéseket. Utal Kollár Národné spievanky c. népdalkötetére, amelyben egy később keletkezett vers téves adatokat foglal magában a történelmi eseménnyel kapcsolatban. Majd rátér az alföldön szolgáló evangélikus lelkészek tevékenységére, kiemeli a Kutlik család kultúrtörténeti jelentőségét, amelynek tagjai a történelmi enklávét ma romániai és szerbiai területre eső részén is tevékenykedtek. Fontos szerepük lehetett szerb vonatkozású szövegek elterjedésében a dél-kelet alföldi térség szlovákok lakta településeiben, továbbá a szláv összetartozás tudatának erősítésében. Eugen Pauliny - Tóth parlamenti képviselővé választása kapcsán bemutatja a vajdasági szerbek és szlovákok összefogását. Végül a nagybányesi Chovanyecz István paraszt krónikájából első világháborús emlékeket közöl, amelyek szerb vonatkozásúak.

Klíúčové slová: Dolnozemszí Slováci, kontakty so Srbmi, slovanská identita, historické udalosti

Kulcsszavak: alföldi szlovákság, szerb kapcsolatok, szláv identitástudat, történelmi események

Alföldi szlovákok terminus alatt mi magunk a nagy magyar alföldön kialakult szlovák enklávék lakosságát értjük, amely átnyúlik a mai Románia, Szerbia, részben Horvátország területére. A szlovák tudomány azonban szélesebben értelmezi a fogalmat, az összefüggő szlovák etnikai területtől délebbre eső földrajzi területeket érti alatta. Eladásom elsősorban a békés-csanádi térség, vajdasági szlovákok és szerbek kapcsolataira fókuszál.

A csabaiak első dokumentált találkozása a „rácokkal” a Pero féle lázadás idején, 1735-ben történt. Haan Lajos több forrásra támaszkodva örökíti meg az eseményt a Békés-csabáról szóló monográfiája *Chronológia* fejezetében (HAAN, 1991: 131-132).

A történetet német nyelven idézi Fessler munkájából, latinul az akkori csabai evangélikus pap Burián Sámuel feljegyzéseiből, amely tömör és objektivitásra törekvő szöveghez a következő megjegyzést fűzi:

„De azt nem beszéli el ő kigyelme, hogy ő meg ijedtében a' templomba szaladt, azonban a vad rácok oda is utána nyomultak 's ötét szakálánál fogva az oltártól elrángigálták, a' mint az öregektől hallottam 's a' mit Markovicz¹ eme versei is igazolni látsznak...”

Mint ahogy az az idézetből kitetszik, Haan nemcsak több írott és szóbeli forrásra is támaszkodott. A „rácok” támadását a továbbiakban így részletezi:

„Azt mondják, hogy ezen Rácok iszonyú fosztogatásokat vittek véghez Csabán. Nem csak hogy az egyes házakat és a' városházát egészen kirablották, de még az utcán is lehúzták a' ruhaneműt. Ha valakin jó csizmát láttak, megállították: „daj sem butky!” 's a' szegénynek le kellett húzni a' csizmát, melllyet a' rác felhúzott. Mikor már oszlottak, egy ilyen kurucz a' többtől elmaradt, minthogy lovát akarta patkoltatni. Megállott tehát

¹ Markovicz Mátyás (1707-1762) evangélikus lelkész. Mint költőt számon tartja az egyetemes szlovák barokk irodalom. Latin nyelvű írásai forrásként szolgálnak a békés-csanádi térség primér szlovák településeinek történetéhez, 18. sz.-i földrajzi, gazdasági, társadalmi viszonyainak kutatásához.

e' végre a' kovács műhely előtt, ott ahol most Ormay Tivadar háza van. A' kovács, ki bizonyosan a' fosztogatásból szinte kikapott, azt mondja neki, hogy emelje fel a' ló lábát 's a'mint ez a' ló lábához lehajlik, kalapácsával ollyat üt a' fejére, hogy az azonnal halva rogy le. A' kovács ekkor legényeivel meg fogta a' halottat 's a'mint volt ruhástul, fegyverestül az udvarba elásta."

A szerző a továbbiakban egzakt módon törekszik a történet alátámasztására, arról számol be, hogy a jelzett helyen valóban kiástak a földből egy korabeli puskát, amely a birtokába került.

A 18. század harmadában igencsak nagy jelentőségű esemény lehetett Pero lázadóinak betörése a békés-csanádi térségben már meglévő primér szlovák településekbe, mivel népdal is megörökíti, amelyet Haan Ján Kollár Národné spievanky gyűjteményéből idéz (KOLLÁR, 1834-35: I. 42)

Slawně někdy tam pri Erdöhedi
Naši Slowakowé, Sarwašané,
Birinčané, z Čaby, Komlôšané
Rebelanty zbili, wpadše na ně.
Po dnes na gjch kosti Arad hledj.
Zproněwěřilych Karlowi králi.
Wšech Slowáci do nohy vyřáli.

Haan azonban két okból sem tartja hitelesnek az idézett népdalt, részben azért, mert a szlovákoknak nem volt részük a lázadók leverésében, másrészt Tótkomlós ekkor még mint település nem létezett (HAAN, 1991:132). Magam úgy vélem, hogy a szöveg valamely evangélikus lelkész vagy tanító alkotása lehet, mivel nyelvezete olyan cseh nyelvi archaizmust tartalmaz, amely az egyszerű ember szóhasználatát nem jellemezte.

A 19. században az alföldi szlovákság kapcsolatai a szerbekkel más irányt vettek.

Mielőtt konkrét példákon prezentálnám a kapcsolatok jellegét, szükségesnek tartom tömören felvázolni az alföldi szlovák nyelvszigetekben végbement gazdasági, társadalmi, eszmei, kulturális változásokat.

Az egyre gyarapodó új településekkel nőtt a nyelvszigetek szlovák lakosságát szolgáló értelmiségiek, főként lelkészek és tanítók száma. A kedvező gazdasági viszonyoknak köszönhetően a 18. század végétől kialakult a tehetős paraszt-polgár réteg, polgári kulturális igényekkel. Míg a 18. század első harmadában jellemzően az összefüggő szlovák etnikai területről érkeztek az alföldieket szolgáló tanult emberek, a 19. századtól egyre inkább önellátóvá vált a közösség, a tehetősebbek taníttatták fiaikat. Nem véletlen, hogy Tessedik Sámuel európa-hírű gazdasági iskolája Szarvason jött létre. Másfajta igények hívták életre az esperességi gimnáziumot, amely Wenckheim bárónő támogatásával Szarvasról a közeli Mezőberénybe került át. Az intézmény létrejöttét és prosperitását Skolka András neve fémjelzi, aki pályakezdő éveiben Tessedik munkatársa volt. Skolka már pozsonyi tanulmányai idején tudatosan készült a pedagógus pályára, 1798-99-ben Stepfentalban dolgozott Salzman E Európában példa értékűnek, modernnek tartott intézetében, hogy megfelelő szintű műveltséget szerezzon (ZSILINSZKY/ ŽILINSKÝ, 1872: 176, 155, 2004: 89-101, 81-90, 183-185, SKOLKA, 1988: 10-42).

Pályája lezárásának éveiben, 1809-től, azonban Újverbász (Neuwerbass, Vrbaš) evangélikus lelkésze volt. A nemzetiségi és vallási tekintetben is vegyes közegben jól érvényesült Skolka európeér nézeteivel, a közösség megbecsült tagjává vált (SKOLKA, 1988: 43).

Akár a felső-magyarországi megyék szülőiteiről, akár született alföldiekről van szó, pályájukat illetően tipikus jelenség, hogy a teljes alföldi enklávén több helyen tevékenykedtek. Igen jól példázza a jelenséget a Kutlik klán tagjainak életpályája. Id. Kutlik János Felső Kubínban (Vyšný Kubín) született 1806-ban, 1890-ben szülőfalumban, Nagybánhegyesen hunyt el. Tanítói majd evangélikus lelkészi állásokat töltött be először a Vajdaságban, Ópazován (Stará Pazová), majd több szlovák településen a mai Románia területén, Pitvarosan zárult aktív pályája, nyugállományú éveit János fiánál (1830-1893) töltötte, aki Nagybánhegyes evangélikus közösségét szolgálta. Két házasságából 11 gyermek született,

alkotó tevékenységet rajta kívül 3 fia folytatott, az ifj. János, Bogdán Márton (1838-1925), Félix (1843-1890), a szakirodalom alkotó emberként tartja számon, id. János Félix nevű unokáját is (1883-1954). Id. János fiai szintén a földrajzi értelemben vett teljes Dél-kelet alföldi enklávé több településében működtek (BALÁŽOVÁ – BARTALSKÁ- FAZEKAŠOVÁ- HRONEC-ŠTEFANKO-DEMÁK, 1994: 28-29, 58-59). Félixet a szakirodalom nagybánhegyesi tanítóként említi, a vajdasági szlovákok történetírójaként méltatja, aki azonban szépirodalmi írásainak témáit a délszláv népek életéből mérítette: a szerbekéből, bosnyákokéből, horvátokéből, montenegróiakéből és bolgárokéből (KMEĽ, 2010:117-119). Az idézett forrás más részében élénk, közvetlen élő kapcsolatokat dokumentál az enklávé mai Magyarország és a Romániába ill. Szerbiába eső részei között, amelyeket több értelmiségi írásban is megörökít (KMEĽ, 2010: 183-187).

Ebben a kontextusban nem okoz nehézséget elhelyezni szülőfalum egyik átlagon felüli intelligenciával megáldott tagjának, id. Chovanyecz Istvánnak (és fiának) írásbeli hagyatéka részeként a dátum nélkül lejegyzett következő szöveget:

Brankovo Kolo

*Kolo, kolo, vilovito, plaovito
Navezeno, napleteno, okiteno, začineno
Brže braté ámo, ámo, do se skúpa poigrámo
Srbjanče ognuzivny ko se tebe jož nedivi
Chrvatane ne od loňe, o uvek si ti bez mane
Oj bosanče stará slavo tordo srđce torda glava
Tord si kao kremen kamen dy stanuje živi plamen
Ao éro tvrdá vero, koje tebe jošte tero
Ty si kao chytrá muňia sto nikade nepokúňia
Kolo, kolo, naokolo naokolo
Ao sremče gujo řuta svaky junak po sto púta
Crnogorče care maly ko te ovde juž nefáli
Mačem biješ mačem sečeš mačem sebi blagotečeš
Blago turská glavo suva kroz nugorski vetor dúmu
Oj sokole dalmatinče divna mora divny syinče
Oj ti krásny dubrovcane náš i danás belý dane
To sa pesme i starine pune slavy i míline*

*Oj slovanče tanany banafane lugani
Oj bačváni zdrávo zdrávo koju pesmi vâfi d'ávo
Oj bačváni zdrávo zdrávo koju pesmi veti stávo
I svi drugi dúž Dunáva i vy dy jé Drava
I svi drugi támo ámo da se skupa poigrámo
Štefan Chovanecz*

Összehasonlításul álljon itt az eredeti szerb szöveg:

Коло, коло
Наоколо,
Виловито,
Плаовито,
Наплетено,
Навезено,
Окићено,
Зачињено,
Брже, браћо, амо, амо
Да се скупа поиграмо.
Србијанче, огњу живи,
Ко се тебе још не диви!
Рваћане, не од лане
Одувек си ти без мане!
Ој Босанче, стара славо,
Тврдо срце, тврда главо,
Тврд си као кремен камен,
Де станује живи пламен!
Ао Еро, тврда веро,
Ко је тебе јоште терó?
Ти си кано итра муња
Што никада не покуња.
Ао Сремче, гујо љута,
Сваки јунак по сто пута!
Црногорче, царе мали,
Ко те овде још не фали?
Мачем бијеш, мачем сечеш,
Мачем себи благо течеш,
Благо турска глава сува,
Кроз њу ветар горски дува.
Ој соколе далматинче,
Дивна мора дивни синче!
Ој ти красни Дубровчане,
Наш и данас бели дане,
Та са песме из старине

Пуне славе и милине!
Ој Славонче танани!
Банаћане лагани!
Ој Бачвани, здраво, здраво,
Ко ј' у песми већи ћаво!
И ви други дуж Дунава,
И ви други де је Драва,
И сви други тамо, амо,
Амо да се поиграмо!²

Úgy vélem, e rendezvényen nálam hivatottabb résztvevők is vannak, akik interpretálhatják a Brankovo kolo helyét a szerb kultúrában. Előadásom témájához igazodva egy kérdés merülhet fel elsődlegesen, mi motiválhatta (valószínűleg) id. Chovanyecz Istvánt e szöveg lejegyzésére. Magyarázható-e Ján Kollár szláv kölcsönösség eszméjének hatásával (KOLLÁR, 1836: 39-53) az egyes közösségekre, vagy a praktikum, az élő regionális kapcsolatokról adódott az érdeklődés.

A kétfajta magyarázat lehetősége az alábbi tények alapján adódik:

A nagybánhegyesi evangélikus nagytemplom alapkövetele alkalmából írott szlovák nyelvű dokumentumban, amelyet id. Chovanyecz István fogalmazott és kéziratosszerű füzetében is megörökített, a presbitérium tagjai közt felbukkan a Kutlik család kevésbé ismert és számon tartott tagjainak, Péternek és fiának a neve, ami arra enged következtetni, hogy megbecsült tagjai voltak a gyülekezetnek – akár Péter családján keresztül is feltételezhető élő kapcsolat a vajdasági térséggel.

Ugyanakkor más, a kéziratosszerű füzetben található szövegek utalnak arra, hogy tulajdonosa számára nem volt ismeretlen Kollár munkássága. A már említett - nagybánhegyesi evangélikus nagytemplom alapköveteléhez megfogalmazott szlovák (pontosabban szlovákizált cseh nyelvű) írásában - Kollártól idéz: *Ale pevne vůle tužbe ušlechtile rado dáva ňebe dojit cile;*

² Ezúton mondok köszönetet Golub Xéniának az eredeti szerb szövegért.

(Kollár) [sic!]. Magának Kollárnak bizonyíthatóan volt közvetlen kapcsolata az alföldi szlováksággal (KOLLÁR, 1863). Úgy vélem, távol állna a realitástól, ha azt feltételeznénk, hogy széles körben ismerték Kollár filozófiai írását, vagy főművét, a Szlávia leányát (Slávy dcéra), inkább prédikációin keresztül hathattak eszméi (KOLLÁR, 1831, 1844).

Ami a szláv kölcsönösség eszméjének sikerét és hatását illeti Matija Murko elemzésének végkövetkeztetésével értek egyet, aki rámutatott, hogy a szlávok összetartozás tudata valójában a szláv törzsek szétválása óta többé-kevésbé élt különböző formákban, Kollár a kor szellemiségének megfelelő tartalommal töltötte meg (MURKO, 1962: 76–93, 94–103).

A szlovákok tudatában, s ez érvényes a nyelvszigetekre is, bizonyos szinten benne volt a szlávok összetartozásának tudata a 19. század második felében, része volt a kor milliójének. Erőteljesen támogatta a mindennapi élet diktálta praktikum is, ahogy ezt a következő példám is alátámasztja:

Viliam Pauliny-Tóth (1826-1877) nem volt a nyelvszigetek szülöttje, sorsa azonban több ponton is összefonódott a délkelet-alföldi enklávén élőkkel.

Széleskörű tevékenységet folytatott, költő, próza- és drámaíró, publicista, szerkesztő, hivatalnok, politikus, a Matica slovenská alelnöke, a magyar országgyűlés tagja.

Élete rendkívül fordulatos volt, tizennyolc hónapos korában elveszíti apját, anyját tizennégy évesen. Neveltetése során kettős hatás éri, pártfogói iskoláztatják, egy részük a szlovák, más részük a magyar identitás felé terelgeti. E kettős identitás jegyében vesz részt az 1848-as eseményekben, harcol Štúr légiójában és Kossuth hadseregében is. A szabadságharc bukása után állami hivatalba lép, 1853-ban a kormány Kecskemétre nevezi ki megyei komiszárnak. Itt köt házasságot a szintén árvaságra jutott Tóth Vilmával. Vilma nagybátyja, Tóth János, aki egyben gyámja volt, mindkettőjüket adaptálja, így kapja a Tóth nevet és egyben nemesi rangot. Szlovák színekben választják meg 1869-ben, országgházi képviselőnek, másodikként ebben a tisztségben L. Štúr után (GOMBALA, 1975). Sikeres képviselővé választásának vajdasági szlovák és

szerb vonatkozásait szeretném bővebben kifejteni Ján Sirácky írása alapján (SIRÁCKY, 1971: 83-96).

A cikk szerzője idézi a Szerb Nemzeti Párt becskerekai konferenciájának azon írásban rögzített elveit, amelyek nemzeti-ségi összefogást tesznek lehetővé a történelmi Magyarország nemzetiségei között (a horvátokat kivéve – ismert okoknál fogva), amennyiben megfelelő szerb jelöltet nem tudnának állítani. Fontos kitétele az elvi megállapodásnak, hogy akár szerb, akár más nemzetiségű jelölt nyeri el a parlamenti mandátumot, köteles lesz az összes többi nemzetiség érdekeit is képviselni. Viliam Paulíny-Tóth személyére a kulpíni szlovákok tettek javaslatot, javaslatukkal a helyi szerbek egyetértettek. Személye és tevékenysége az alföldi szlovákság körében ismert volt, hogy a szerbek számára sem volt ismeretlen, Sirácky adekvát módon adatozza. Felsorolja azokat a szerb intézményeket és társaságokat, amelyek tiszteletbeli tagjuknak választották mind irodalmi mind közéleti tevékenysége alapján. A jelöltség elfogadása után Paulíny-Tóth személyes látogatást tett számos vajdasági településben – ma választási kampánynak neveznék. A cikk mellékleteként jelentette meg a szerző Paulíny-Tóth saját kezű jegyzeteit, amelyekben tételesen felsorolja, mely településekben név szerint kik szavaztak rá. 14 település 1888 választója közül 1367-en voksoltak Paulíny-Tóthra. Érdemes felsorolni a településeket név szerint is, különös tekintettel arra, hogy magának a jelöltnek a megjegyzései tartalmazzák az adott település nemzetiségi összetételét:

„1. Nový Futok – Nemci, 2. Starý Futok – Srbi, Nemci, 3. Starý Kér- N(emci), Sr(bi), M(ad’ari), 4. Begáč – Srbi, 5. Čeba – Nemci, 6. Piroš – Sr(bi), M(ad’ari), 7. Hložany – Slov(áci), Sr(bi), 8. Kysáč – Slov(áci), Sr(bi), 9. Desp. S. Ivan – Srbi, 10. Nová Šova – Nemci, 11. Stará Šova – Srbi, 12. Buľkeš – Nemci, 13. Petrovec – Slováci, 14. Kulpín – Slov(áci), Sr(bi).“

Viliam Pailíny-Tóth országházi ténykedését más írásomban részletesebben bemutattam (ZSILÁK, 2015: 255-261). Leszár-mazottai ma is élnek Békéscsabán, büszkén ápolják elődjük emlékét, leánygyermekük a Szlovák Általános Iskola tanulója.

Ami a 20. századot illeti, a nagybánhegyesi ifj. Chovanyecz István saját kezűleg írt visszaemlékezéseiben az I. világháborúra található egy részletet, amelyben magyar katonatársának magyarázza a szlovák nyelv hasznosságát a szlávokkal való kommunikációban. Az I. világháborúban Boszniában ill. Szerbia más területein harcolt.

„Prisly zme domesta Varesu o pol 11. hod. vnoci tam nas Obivaťelja s Velkou radostou čakala Ženi Deti proti nas nosily nam Kávu, Čaj, slovom čo si kerí zažadau zo seckym bi boly hovely a ešte s kerim sa ved'eli s hovárat to jest zo Slováci. Kazdimu zjadost sa vihovelá lem skrze Slovákka lebo ten sa tu s Hovara aspon pjaťima Národnosťy, načo teraz vrvaja naši Uhorsky Maďari že sa hádam Slovaci po všetkom svete a davaju im vpokoleňi Ludskom Prednsoť, stoho ohľadu že aj oňi júst tak ako aj druhje Národnosty rozptileni sa po Sveťe a Hnani Hruzou Svetovej Vojni a ňenajdu si ničďe jich Familiálno Pokoleňia a do Zaista im pride v dnešnich časoch aj to na úm že darmo sa Veľad'ja lem ich buďe málo,! to im Je velme divnô a spituju sa, Slovákka; skim ti hovorís,? Aj s tím, aj s tím keď mu Slovák povje, hovorim s Bosnakom 1, s Horvatom 2, Dalmátom 3, Slavonom 4, s Krajanom 5, Srbom 6, Černohorcom 7, Bulhárom 8, Rusom 9, Poliakom 10, Čechom 11, Slezakom 12, Moraucom 13 a ja som Slovák 14 tak hovorim 14. Reči z hikňe! a kďe si sa to naučil?...“

Kéziratos hagyatékában található az alábbi vers és saját szlovák fordítása. A vers forrásához a következő információkkal szolgál:

Egy bosnyák felkelő, aki Boszniában harcolt, az ünnep alkalmával levélben küldte el az ő dalukat. A magyar fordítást Chovanyecz István a fronton az Esti újság egyik 1915-ös számából másolta ki, soronként fordította szlovákra.

I. Boszniában havas már a hegytető
Bosnej vrchi bjeli sneh už prikríva
Mégis mindig virágzik a temető
Zato ješte len cintorín rozkvitá
Népfelkelő sírja felett kislejfa
Postalcovi nad hrobom tam kríž z dreva
A természet fehérre koronázta
Príroda to v bielo korunovala

II. Az a fejfa nem rothad el sohasem
Ten kríž z dreva nevezne porušenia
Nem hervad el azon még a virág sem
Ani kvjetok nezavedne na ňom nigda
Kősziklából hősi sír van kirakva
Zo skál tvrdích viložení hrob jeho
Népfelkelő porladozik alatta
Kde truchlatje postalca jeho telo

III. Boszniának hegyes völgyes határa
Bosnej chotár samé doli i vrchi
Szerbiától elválasztja a Drina
Od Serbie delja ho prúdi Drini
Sötét éjjel hidat építenek rajta!
V tmavej noci si most na nej stavajú
Népfelkelő masírozik át rajta
Postalci na ňom smelo prechádzajú

IV. Sötét éjjel épül a híd a Drinán
V tmavej noci na Drine most stavajú
A szerb srápnél világító sugárnál
Srbské šrapneli jim svetlá dávaajú
Népfelkelők feltekintnek az égre
Postalci si zvihnu oči do neba
Lesz még ezért a szerbeknek melege
A vibiju všetkich ta von do pekla

V. Ha bemegyünk a szülött Szerbiába
Keď prídeme ta do rodnej Serbie
Bekopogunk Petár udvarába
Zabúčhame brat Petrovi na dvore
Petár király hol van fiad a Györgye
Ti kráľ Petro kde je sin tvoj ten Ďorđe
Leszámolunk a kutyával örökre.
Zvršime s nim ako zo psom na dvore.

A kétféle szövegből kitetszik, hogy bizonyos szinten tovább élt a szláv egység tudata, valamint a kisémberek szolidaritása is - bár a háborús körülmények által determináltak.

A II. világháború végén a magyarországi szerbek és szlovákok alapították meg a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontját Battonyán 1945-ben. A népfront jellegű mozgalom-

nak politikai háttere a Szovjetunióban formálódott – a részletekre ezúttal nem térek ki. A MSZAF szervezetnek 1945-48 között hetilapja is megjelent Budapesten *Sloboda* = Szabadság címmel. Pozitív hozadéka szlovák vonatkozásban, hogy publikációs lehetőséget biztosított a békés-csanádi térség népi (*insit*) írói (*písmáci*) számára (BARTALSKÁ, 1985: 12, MOMKO, 2009: 79-94.)

Később azonban a lap a csehszlovák- magyar lakosságcsere legfőbb propagátorává, a szervezet pedig a megvalósítást szorgalmazó politikai erők legfőbb partnerévé vált. Talán ez okból nemigen esik szó a Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontjáról a Tótkomlós monográfiában, annak ellenére, hogy helyi kirendeltsége volt több alapító taggal és aktivistával (SZINCSEK, 1996: 357).

E mozgalom képezte azonban a bázisát a kisebbségek későbbi szervezeteinek: a MSZAF délszláv szekciója 1946 október 5-6-án tartotta II. kongresszusát Bácsalmáson, ekkor alapították meg itt a Délszlávok Demokratikus Szövetségét, amely mintául szolgált más magyarországi nemzetiségek számára is. A szlovákok 1947 október 26-28-i kongresszusukon követték a délszláv példát (MOMKO, 2009: 86).

A 20. század második fele, valamint a 21. század a korábbi hagyományoktól eltérő kapcsolatokat alakított ki a hazai szláv kisebbségek között, amelyek kifejtése meghaladja jelen írás kereteit.

Összegzésül:

Előadásomban arra törekedtem, hogy konkrét példák felsorakoztatásával mutassam be a szlovák- szerb kapcsolatok kevésbé ismert vetületeit történelmi távlatokban.

Választhattam volna másfajta megközelítést is, pl. a hely szelleméhez jobban illeszkedett volna Ján Bortnický tevékenységének bemutatása, aki Bernolák híve volt, tudós pap, és a szakirodalom szerint Pomázon is teljesített katolikus lelkesítői szolgálatot. A téma kutatása időigényes volta miatt elálltam szándékomtól, abból a megfontolásból is, hogy per-

spektívikusan kisebbbségek közti együttműködési lehetőségeket kínál.

IRODALOM

- BALÁŽOVÁ Eva - BARTALSKÁ Ľubica - FAZEKAŠOVÁ Mária- HRONEC Víťazoslav -ŠTEFANKO Ondrej - DEMÁK Miroslav, 1994: *Slovník slovenských spisovateľov Dolnej zeme*. Bratislava: ESA.
- BARTALSKÁ Ľubica, 1985: *Ozveny rovín*. Martin: Matica slovenská.
- GOMBALA Eduard, 1975: *Viliam Pauliny-Tóth život a dielo*. Martin: Matica slovenská.
- HAAN Lajos 1858, 1991: *Békés-csaba. A város története a XIX. század harmadik harmadáig* Pest, II. kiadás: a szerző halálának 100. évfordulója tiszteletére. Békéscsaba: Békés Megyei Közgyűlés Önkormányzati Hivatala.
- (id. és ifj.) CHOVANÝECZ István: *E könyvecse tulajdonosa / Chovanyecz István/ amelybe saját maga jegyez be/ mindenféle hasznos dolgokat, amelyek az élethez szükségesek/ Tót Bánhegyesen/ az úr 1888-dik esztendejében/ Február 8-án.* (Kézirat)
- KMEŤ Miroslav, 2010: *Historiografia dolnozemskejch Slovákov v 19. storočí*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko
- KOLLÁR Ján, 1834-35: *Národné Zpiewanky čili Pjsně světské Slowáků v Uhrách, I.-II.* Buda: Egyetemi nyomda.
- -, 1836: *O literarnég Wzágemnosti mezi kmeny a nářečjmi slowanskými.* *Hronka I./ II.* 39-53.
- -, 1863: *Paměti z mladších let života. Spisy Jana Kollára...* Praha: L. Kolber.
- -, 1831: *Nedelní, svátečné i příležitostné Kázně a Řeči od Jana Kollára, cjrkwé ewangelické Pešťansko-Budínské sl. b. k. učené Společnosti krakowské úda.* W Pešti: tiskem Trattnera a Karolyiho.

- -, 1844: *Nedelní, svátečné i příležitostné Kázně a Řeči k napomoženj pobožné národnosti od Jana Kollára. Starššjho seniorálnej cirkwe ew. Peššfiansko-Budinské. Sl. B. kazatele Zboru slowenského a několika učěných společnostj ouda. Djl Druhý. Budjnj: Jan Gyurian a Márton Bagó.*
- MOMKO Miloš, 2009: Antifašistický front Slovanov v Maďarsku. *FÓRUM (spoločenskovedná revue)*. Šamorín. 79–94.
- MURKO Matija, 1962: Slovanska ideja pred Kollarjem (iz češčine prevedel Božidar Borko), Sto let Kollarjeve »Slovanske vzajemnosti « (iz nemščine prevedel France Vogrinc. *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska Matica, 76–93, 94–103.
- SKOLKA András, 1988: *A Békés vármegyei Mezőberény történeti-topográfiai leírása. (Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta, az eredeti német nyelvű szövegszemelvényeket válogatta Soós István)*. Békéscsaba: a Mezőberényi Nagyközségi Tanács közreműködésével kiadta a Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága.
- SZINCSOK György (szerk.), 1996: *Tótkomlós története I. Tótkomlós: Tótkomlós Város Önkormányzata.*
- SIRÁCKY Ján, 1971: Spoločný postup Slovákov a Srbov v južnej Báčke pri voľbe Viliama Paulinyho-Tótha v Kulpíne roku 1869. *Slováci v zahraničí 1. Zborník Ústavu pre zahraničných Slovákov MS*. Martin: Matica slovenská. 83–96.
- ZSILINSZKI Mihály/ŽILINSKÝ, Michal 1872, 2004: *Szarvas város történelme és jelen viszonyainak leírása / Dějepis Městečka Sarvaš a opis nynějších jeho poměrů*. Pest/Pešť: Hornyánszky Victor, Reprint + szlovák fordítás: Békésska Čaba: VÚSM.
- ZSILÁK Mária, 2015: A szlovák társadalom XIX. századi ruszofil irányultságának tényezői. *Szlávok és magyarok. Köszöntő könyv Zoltán András 65. születésnapjára*. Budapest: ELTE Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Orosz Irodalom és Irodalomkutatás Doktori Program. 255–261.